

Internetgebruik en probleemgedrag

*Een onderzoek naar de relatie tussen internetgebruik (internetverslaving en cyberpesten) en
probleemgedrag (internaliserend en externaliserend)*

Namen:	Juliette Beulen	3646734
	Li Cheng Chao	3641325
	Linde Garritsen	3649555
	Lotte Simons	3482375

Studie:	Pre-master Orthopedagogiek
Module:	Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen
Code:	200600042
Docent:	Kirsten Buist

Summary

Research has identified Internet addiction and cyber-bullying as predictors of both internalising and externalising problem behaviours. However, research about the effect of Internet addiction and cyber-bullying on problem behaviours is still in its early stage. Several studies have examined associations between Internet addiction and cyber-bullying and problem behaviour, but only few studies focused on children.

On the basis of previous research, we expected a strong link between Internet addiction and both internalising and externalizing problem behaviour. We also expected a strong link between cyber-bullying and externalising problem behaviour and between cyber-victimization and internalising problem behaviour. A cross-sectional survey among 283 boys and 290 girls, between the ages ten and fourteen, confirmed these expectations.

After two multiple regression analyses it can be concluded that Internet addiction has a significant positive effect on internalising and externalising problem behaviour. Cyber-victimization has a significant positive effect on internalising problem behaviour. However, cyber-bullying has a significant negative effect on internalising problems. The results also show that cyber-bullying has a significant positive effect on externalising problem behaviour. However, there is no significant relationship between cyber-victimization and externalising problems.

The limitations of this research and suggestions for further research are discussed. All in all, it can be concluded that Internet addiction and cyber-bullying are important predictors of problem behaviour. These results can be used in several educational settings, in order to prevent problem behaviour.

Inleiding

De afgelopen jaren is het internetgebruik aanzienlijk gestegen (Cao, Su, Liu, & Gao, 2007; Chou, Condrón, & Belland, 2005; Chou & Hsiao, 2000). Deze toename leidt tot steeds meer aandacht voor de problemen die het internetgebruik met zich meebrengt (Hardie & Tee, 2007). Deze bachelorthesis richt zich op de concepten cyberpesten en internetverslaving. Bij cyberpesten gaat het om online pesten, hetgeen wordt gekenmerkt door agressie en een machtsrelatie, waarbij opzettelijk en herhaaldelijk schade wordt toegebracht (Williams & Guerra, 2007). Er is sprake van internetverslaving wanneer men psychologisch afhankelijk is van internet en een verminderde of geen controle heeft over het gebruik van internet (Yang, Choe, Baity, Lee, & Cho, 2005).

In deze bachelorthesis worden de twee concepten in relatie tot internaliserend en externaliserend probleemgedrag onderzocht bij 11- en 12-jarige kinderen. Internaliserende gedragsproblemen zijn rechtstreeks gericht op het individu en vertegenwoordigen een naar binnen gericht patroon van gedrag (Siu, 2008). Bij externaliserend probleemgedrag gaat het om gedrag dat openlijk is, waarbij het vaak gaat om ernstige schending van maatschappelijk normen, vernietiging van eigendommen, bedrog of diefstal en agressie gericht op andere mensen of dieren (Keil & Price, 2006).

Cyberpesten en internaliserend probleemgedrag

Cyberpesten vindt zijn oorsprong doorgaans op school (Brown, Cassidy, & Jackson, 2009; Erdur-Baker, 2010; Juvonen & Gross, 2008; Williams & Guerra, 2009; Ybarra, Diener-West, & Leaf, 2007). De problemen van slachtoffers van cyberpesten komen dan ook grotendeels overeen met de problemen van slachtoffers van traditioneel pesten. Net als bij traditioneel pesten gaat cyberpesten vaak gepaard met internaliserende problematiek. Met name de slachtoffers van cyberpesten ervaren internaliserende gedragsproblemen (Reijntjes, Kamphuis, Prinzie, & Telch, 2010; Tokunaga, 2010; Woods, Done, & Kalsi, 2009). Ze hebben een lage zelfwaardering en zijn vaak onzeker (Diamanduros, Downs, & Jenkins, 2008; Patchin & Hinduja, 2010; Sourander et al., 2010; Tonkunaga, 2010). Volgens Sourander en collega's (2010) ervaren slachtoffers van cyberpesten ook emotionele problemen, problemen met leeftijdsgenoten, somatische problemen als hoofdpijn en buikpijn en hebben vaak geen zin om naar school te gaan.

Diamanduros en collega's (2008) en Wang, Nansel en Iannottie (2010) stellen dat slachtoffers van cyberpesten een hoge mate van depressie ervaren. Volgens Diamanduros en

collega's (2008) worden deze depressieve symptomen veroorzaakt door de druk die het cyberpesten op het kind legt. Wang en collega's (2010) verklaren de depressieve symptomen vanuit de gedachte dat cyberpesten een andere vorm van pesten is. Foto's en gegevens kunnen snel verspreid worden waardoor de slachtoffers zich geïsoleerd en machteloos voelen op het moment van de aanval (Wang et al., 2010). Daarnaast is cyberpesten vaak anoniem waardoor de helft van de slachtoffers niet weet wie de dader is (Erdur-Baker, 2010; Goh & Ang, 2010; Kowalski & Limer, 2007). Gesuggereerd wordt dat bij zowel traditioneel pesten als cyberpesten de relatie tussen de daderrol en internaliserende problematiek minder sterk is (Cleemput & Vandebosch, 2009).

Gezien het feit dat onderzoek tot nu toe voornamelijk beperkt is gebleven tot adolescenten, zijn de gevolgen van cyberpesten voor jongere kinderen vrijwel onbekend. Daarnaast is veel onderzoek gericht op traditioneel pesten en onderzoek naar cyberpesten tot nu toe beperkt. Het doel van deze studie is daarom te onderzoeken wat het verband is tussen cyberpesten en internaliserende gedragsproblemen. Op basis van het voorgaande zijn de hypothesen dat er een sterkere relatie is tussen de slachtofferrol en internaliserende gedragsproblematiek en een zwakkere relatie tussen de daderrol en internaliserende gedragsproblematiek.

Cyberpesten en externaliserend probleemgedrag

Het dader en slachtoffer zijn van pesterijen wordt geassocieerd met een breed scala aan gedrags-, emotionele en sociale problemen (Kim, Koh, & Leventhal, 2005). In studies over pesten blijkt dat met name de daders externaliserend probleemgedrag vertonen.

Uit onderzoek blijkt dat kinderen die pesten vaker symptomen vertonen van ODD, CD en ADHD (Coolidge, Denboer, & Segel, 2004). Pesten verwijst in principe al naar symptomen van de externaliserende stoornissen ODD en CD zoals beschreven in de DSM-IV (American Psychiatric Association [APA], 2002). Kinderen die pesten hebben meer driftbuien en zijn prikkelbaar en ongehoorzaam (Luukkonen, Rasanen, Hakko, Riala, & The STUDY-70 Workgroup, 2010). Kinderen die pesten vertonen ook meer agressief, delinquent en antisociaal gedrag en hebben een grotere kans op latere psychiatrische stoornissen (Sourander et al., 2009; van der Wal, de Wit, & Hirasing, 2003). Kinderen die agressief gedrag acceptabel, normaal of wenselijk vinden, blijken eerder geneigd om te pesten (Bandyopadhyay, Cornell, & Konald, 2009; Williams & Guerra, 2007; Ybarral & Mitchell, 2004). Ook liegen, spijbelen, dronkenschap en drugsgebruik zijn externaliserende problemen

die voorkomen bij daders van pesten (Gini & Pozzoli, 2009). Voor cyberpesten stellen Sourander en collega's (2010) dat de daders vaker antisociaal gedrag vertonen, hyperactief zijn en drugs gebruiken. De relatie tussen slachtofferschap en externaliserend probleemgedrag wordt in sommige studies ook gevonden maar lijkt minder sterk (Alikasifoglu, Erginoz, Ercan, Uysal, & Albayrak-Kaymak, 2007; Wang et al., 2010).

Er zijn vele onderzoeken die zich richten op traditioneel pesten. Er is echter nog weinig onderzoek verricht naar cyberpesten. De studies die verricht worden naar cyberpesten en probleemgedrag richten zich veelal op de slachtoffers van pesten en de internaliserende problematiek. Het doel van deze studie is dan ook om te onderzoeken wat de relatie is tussen cyberpesten en externaliserend probleemgedrag. Op basis van het voorafgaande zijn de hypothesen dat er een sterkere relatie is tussen de daderrol en externaliserend probleemgedrag en een zwakkere relatie tussen de slachtofferrol en externaliserend probleemgedrag.

Internetverslaving en internaliserend probleemgedrag

Uit onderzoek blijkt dat overmatig internetgebruik, oftewel internetverslaving, verscheidene negatieve gevolgen kan hebben op het welbevinden van gebruikers, waaronder internaliserende problematiek (Selfhout, Branje, Delsing, ter Bogt, & Meeus, 2009). Meerdere onderzoeken tonen een significante relatie aan tussen internetverslaving en een hoge mate van stress, depressieve en dwangmatige symptomen (Ha et al., 2007; Morrison & Gore, 2010; Shapira, Goldsmith, Keck, Khosla, & McElroy, 2000). Ook sociale fobie, algemene angststoornis en eenzaamheid zijn internaliserende problemen die gerelateerd worden aan internetverslaving (Bernardi & Pallanti, 2009; Deniz, 2008).

Bevindingen tonen echter geen duidelijke oorzaak-gevolg relatie (Chou et al., 2005; Kim, LaRose, & Peng, 2009; Shepherd & Edelman, 2005). Internetverslaafden zijn eenzamer en sociaal angstiger dan gemiddelde internetgebruikers (Amichai-Hamburger & Ben-Artzi, 2003; Hardie & Tee, 2007). Adolescenten met internaliserende problematiek blijken vatbaarder voor het ontwikkelen van een internetverslaving (Christakis, 2010; Ko, Yen, Chen, Yeh, & Yen, 2009). Anderzijds leidt overmatig internetgebruik mogelijk tot hoge mate van sociaal isolement en eenzaamheid, wat vervolgens kan resulteren in een depressie (Kraut et al., 2002). Aangezien onderzoek tot nu toe voornamelijk beperkt is gebleven tot adolescenten en volwassenen zijn de gevolgen van een internetverslaving voor kinderen in de basisschoolleeftijd onduidelijk (Chou et al., 2005). Dit onderzoek richt zich dan ook op het ontwikkelen van meer leeftijdsadequate kennis op dit gebied. Het doel van deze studie is

onderzoeken wat de relatie is tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag. Op basis van het voorafgaande is de hypothese dat er een positieve relatie bestaat tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag.

Internetverslaving en externaliserend probleemgedrag

Uit onderzoek blijkt dat er een verband is tussen een internetverslaving en een stoornis in de impulscontrole (Cao et al., 2007; Dong & Zhou, 2010; Kim, Namkong, Ku, & Kim, 2007; Meerkerk, van den Eijnden, Franken, & Garretsen, 2010; Montag, Jurkiewicz, & Reuter, 2010; Yang et al., 2005; Yoo et al., 2004). Adolescenten die lijden aan een internetverslaving blijken vaak ook een andere vorm van verslaving te hebben, zoals een middelen- of alcoholverslaving (Gong, Chen, Zeng, Zhou, & Wang, 2009; Ko et al., 2006; Montag et al., 2010; Yoo et al., 2004).

Daarnaast is er veel onderzoek gedaan naar de invloed van externaliserend probleemgedrag op het ontwikkelen van een internetverslaving. Karaktertrekken als agressie, vijandigheid en delinquent gedrag worden vaak in verband gebracht met een internetverslaving (Ko et al., 2006; Ko, Yen, Chen et al., 2009; Ko, Yen, Liu, Huang, & Yen, 2009; Yang, 2001; Yen, Ko, Yen, Wu, & Yang, 2007). Het vele gebruik maken van internet kan dienen als uitlaatklep. Kinderen kunnen hierdoor hun agressie uiten, wat in het dagelijkse leven niet is toegestaan (Cao et al., 2007; Ko et al., 2006; Yen et al., 2007; Yoo et al., 2004). Tot slot blijkt internet een compenserende activiteit te zijn voor het dagelijkse leven. Internetverslaafden ervaren namelijk veel plezier aan het gebruik van, krijgen een gevoel van tevredenheid en controle, dit missen ze vaak in het dagelijkse leven. De motivatie om veelvuldig internet te gebruiken wordt hierdoor groter (Cao et al., 2007; Ko, Yen, Chen et al., 2009; Yen et al., 2007; Yoo et al., 2004).

Onderzoek tot nu toe was vooral gericht op adolescenten met een internetverslaving. De gevolgen van een internetverslaving bij kinderen in de basisschoolleeftijd zijn vrijwel onbekend. Dit onderzoek richt zich daarom op het ontwikkelen van meer leeftijdsadequate kennis op dit gebied. Het doel van dit onderzoek is onderzoeken wat de relatie is tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag. Op basis van het voorafgaande is de hypothese dat er een positieve relatie bestaat tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag.

Methode

Onderzoeksdesign

Bij het onderzoek naar relaties binnen en buiten het gezin en samenhang met de psychosociale ontwikkeling is gebruik gemaakt van een cross-sectioneel onderzoeksdesign. Kinderen van verschillende reguliere scholen zijn per klas eenmalig en op hetzelfde tijdstip gemeten. Er is een vragenlijst afgenomen bij meerdere groepen 8 en brugklassen. Het afnemen van de vragenlijst gebeurde onder schooltijd. Er zijn twee afnamemomenten, die beiden ongeveer 45 minuten in beslag namen.

Onderzoeksgroep

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van een selecte steekproef. Er hebben 573 respondenten aan dit onderzoek deelgenomen. De steekproef bestaat uit 283 jongens en 290 meisjes. De leeftijden variëren van 10 tot 14 jaar. De gemiddelde leeftijd is 12,02 jaar. Op het moment van afname zaten 239 respondenten in de brugklas en 335 in groep 8. De respondenten volgden onderwijs in verscheidene steden en dorpen in Nederland, op openbare (168), katholieke (138), maar voornamelijk christelijke scholen (268). Van de steekproef hebben 534 respondenten een Nederlandse nationaliteit.

Procedure

De data werd verzameld door verschillende groepen thesisstudenten. Elk groepje zorgde voor de werving van één of twee scholen. Aan de scholen is door middel van een brief toestemming gevraagd om de vragenlijst af te mogen nemen bij de respondenten. De ouders/verzorgers ontvingen een informatiebrief met een antwoordstrookje waarmee ze deelname van hun kind konden weigeren. De vragenlijsten zijn twee maal klassikaal afgenomen, onder begeleiding van de studenten.

Meetinstrumenten

Bij de onderzoeksvraag “wat is de relatie tussen internetgebruik (cyberpesten en internetverslaving) en probleemgedrag (internaliserend en externaliserend)?” zijn de volgende concepten onderzocht.

Probleemgedrag

De Youth Self Report (YSR) meet de mate van probleemgedrag van kinderen (Achenbach, 1991; Verhulst, Ende, & Koot, 1996). De gebruikte schalen betreffen internaliserend (teruggetrokken en angstig/depressief gedrag) en externaliserend (delinquent en agressief gedrag) probleemgedrag. De internaliserende schaal bestaat uit 20 items en de externaliserende schaal bestaat uit 30 items. De antwoordcategorieën zijn 0 = helemaal niet van toepassing, 1 = een beetje of soms van toepassing en 2 = duidelijk of vaak van toepassing. Een voorbeelditem van internaliserend probleemgedrag is “ik voel me eenzaam”. Een voorbeelditem van externaliserend probleemgedrag is “ik maak veel ruzie”. De betrouwbaarheid van de schalen zijn berekend door middel van de Cronbach’s alpha. Zowel de schaal externaliserend (.81) als de schaal internaliserend (.87) was zeer betrouwbaar. De schalen zijn geconstrueerd door het berekenen van de som.

Internetverslaving

Het instrument Compulsive Internet Use Scale voor Adolescenten (CIUS-A) meet internetverslaving – ervaringen met internet (Meerkerk, Van Den Eijnden, Vermulst, & Garretsen, 2009). Het totale aantal items is 14. De antwoordcategorieën zijn 1 = nooit, 2 = zelden, 3 = soms, 4 = vaak en 5 = zeer vaak. Een voorbeelditem is “hoe vaak vind je het moeilijk om met internet te stoppen?”. De betrouwbaarheid van de schaal is berekend door middel van de Cronbach’s alpha. Deze schaal was zeer betrouwbaar (.94). De schalen worden geconstrueerd door het berekenen van de som.

Cyberpesten

Cyberpesten bestaat uit twee schalen, namelijk daderrol en slachtofferrol. Bij beide schalen bestaan uit samengestelde items in plaats van een bestaand meetinstrument. Het totaal aantal items is bij beide schalen zeven en de antwoordcategorieën zijn 1 = nooit, 2 = 1 keer per maand, 3 = 2 a 3 keer per maand, 4 = ± 1 keer per week en 5 = vaker. Een voorbeelditem van de schaal daderrol is “iemand beledigen”. Een voorbeelditem van de schaal slachtofferrol is “iemand beledigde je”. De betrouwbaarheid van de schalen zijn berekend door middel van de Cronbach’s alpha. Zowel de schaal daderrol (.87) als de schaal slachtofferrol (.90) bleek zeer betrouwbaar. De schalen zijn geconstrueerd door het berekenen van de som.

Resultaten

Om te onderzoeken wat de relatie is tussen internetgebruik en probleemgedrag is er gebruik gemaakt van meervoudige regressieanalyses. Het concept internetgebruik bestaat uit cyberpesten en internetverslaving. Cyberpesten bestaat vervolgens uit slachtofferrol en daderrol. De predictoren internetverslaving, slachtofferrol en daderrol zijn de onafhankelijke variabelen. Het concept probleemgedrag bestaat uit internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Dit zijn de afhankelijke variabelen. Tabel 1 geeft de beschrijvende statistiek weer.

Tabel 1.

Beschrijvende statistiek van internetgebruik en probleemgedrag

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max</i>
Internaliserend probleemgedrag	563	26.18	5.63	20.00	57.00
Cyberpesten slachtofferrol	563	9.26	4.16	7.00	35.00
Cyberpesten daderrol	559	8.28	3.03	7.00	30.00
Externaliserend probleemgedrag	559	38.04	5.41	30.00	72.00
Internetverslaving	555	24.86	9.50	14.00	70.00

De resultaten van de meervoudige regressieanalyses staan weergegeven in Tabel 2. Hieruit blijkt dat de drie predictoren 9,0% van het internaliserend probleemgedrag verklaren. Er is dus sprake van een middelmatig lineair verband. De invloed van de drie predictoren op internaliserend probleemgedrag is significant, $F(3, 533) = 19.45, p < .001$. Bij externaliserend probleemgedrag wordt 27,0% verklaard door de drie predictoren. Hierbij is er sprake van een sterk lineair verband. De invloed van de drie predictoren op externaliserend probleemgedrag is significant, $F(3, 528) = 63.73, p < .001$.

Tabel 2.

Meervoudige regressie van internetgebruik op probleemgedrag (N= 573)

	Internaliserend probleemgedrag			Externaliserend probleemgedrag				
	B	SE	B	R ²	B	SE	β	R ²
Slachtofferrol	.42	.07	.30***		.06	.06	.04	
Daderrol	-.36	.10	-.19***		.45	.08	.25***	
Internetverslaving	.10	.03	.17***		.20	.02	.35***	
				.09**				.27**
				*				*

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Hieronder worden de resultaten per deelonderzoeksvraag beschreven.

Cyberpesten en internaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken wat de relatie is tussen cyberpesten en internaliserend probleemgedrag, is gebruik gemaakt van een meervoudige regressieanalyse. De hieronder beschreven resultaten staan weergegeven in Tabel 2.

Uit de resultaten blijkt dat er een significant positief effect is van slachtofferrol op internaliserend probleemgedrag ($\beta = .30, p < .001$). Dit betekent dat wanneer kinderen meer gepest worden op internet, zij meer internaliserend probleemgedrag rapporteren. Uit de resultaten blijkt ook dat er een significante negatieve relatie is tussen cyberpesten daderrol en internaliserend probleemgedrag ($\beta = -.19, p < .001$). Dit betekent dat wanneer kinderen zelf meer cyberpesten, zij minder internaliserend probleemgedrag rapporteren. Geconcludeerd kan worden dat de relatie tussen slachtofferrol en internaliserend probleemgedrag sterker is dan de relatie tussen daderrol en internaliserend probleemgedrag.

Cyberpesten en externaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken wat de relatie is tussen cyberpesten en externaliserend probleemgedrag, is er gebruik gemaakt van een meervoudige regressieanalyse. De hieronder beschreven resultaten staan weergegeven in Tabel 2.

Uit de resultaten blijkt dat er een significant positief effect is van daderrol op externaliserend probleemgedrag ($\beta = .25, p < .001$). Dit betekent dat kinderen die zelf meer

cyberpesten, meer externaliserend probleemgedrag rapporteren. Er is echter geen significante relatie tussen slachtofferrol en externaliserend probleemgedrag. Er kan geconcludeerd worden dat de relatie tussen daderrol en externaliserend probleemgedrag sterker is dan de relatie tussen slachtofferrol en externaliserend probleemgedrag.

Internetverslaving en internaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken wat de relatie is tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag, is er gebruik gemaakt van een meervoudige regressieanalyse. De hieronder beschreven resultaten staan weergegeven in Tabel 2.

Uit de analyse blijkt dat er een significant positief effect is van internetverslaving op internaliserend probleemgedrag ($\beta = .17, p < .001$). Dit betekent dat wanneer er meer sprake is van internetverslaving, er meer sprake is van internaliserend probleemgedrag.

Internetverslaving en externaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken wat de relatie is tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag, is er gebruik gemaakt van een meervoudige regressieanalyse. De hieronder beschreven resultaten staan weergegeven in Tabel 2.

Uit de analyse blijkt dat er een significant positief effect is van internetverslaving op externaliserend probleemgedrag ($\beta = .35, p < .001$). Dit betekent dat wanneer er meer sprake is van internetverslaving, er meer sprake is van externaliserend probleemgedrag.

Discussie

Het doel van dit onderzoek is om de relatie tussen internetgebruik en probleemgedrag te onderzoeken.

De eerste deelvraag richt zich op de relatie tussen cyberpesten en internaliserend probleemgedrag. In dit onderzoek werd verwacht dat er een sterkere relatie is tussen de slachtofferrol en internaliserend probleemgedrag en een zwakkere relatie tussen de daderrol en internaliserend probleemgedrag. Uit de resultaten blijkt dat er een significante positief effect is van slachtofferrol op internaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat wanneer kinderen meer gepest worden op internet, zij meer internaliserend probleemgedrag rapporteren. Dit is in overeenstemming met resultaten uit onderzoek van Reijntjes en collega's (2010) en Tokunaga (2010), deze stellen dat er bij slachtoffers van zowel traditioneel als cyberpesten vaak sprake is van internaliserende problematiek. Een mogelijke

verklaring voor dit verband is dat de ervaring met pesten zeer vernederend is, waardoor het kind internaliserende problematiek ontwikkelt (Reijntjes et al., 2010). Door deze ervaring ontwikkelt het kind angst, een laag zelfbeeld en voelt het kind zich eenzaam. Daarnaast blijkt uit de resultaten dat er een significante negatieve relatie is tussen ouderschap en internaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat wanneer kinderen zelf meer cyberpesten, zij minder internaliserend probleemgedrag rapporteren. Een mogelijke verklaring voor deze relatie is volgens Cleemput en Vandebosch (2009) dat ouders van cyberpesten een positief zelfbeeld hebben, sociaal competent en populair zijn en veel vrienden hebben.

Vervolgonderzoek zal zich moeten richten op de causale relatie tussen internaliserende problematiek en slachtofferschap bij cyberpesten. Daarbij zal niet alleen gekeken moeten worden naar internaliserende problematiek als gevolg van cyberpesten, maar ook naar internaliserende problematiek als risicofactor slachtoffer te worden van cyberpesten. Deze wederzijdse relatie behoeft verder onderzoek.

De tweede deelvraag richt zich op de relatie tussen cyberpesten en externaliserend probleemgedrag. In dit onderzoek was de verwachting dat er een sterkere relatie is tussen de daderrol en externaliserend probleemgedrag en een zwakkere relatie tussen de slachtofferrol en externaliserend probleemgedrag. Uit de resultaten blijkt dat er een significant positief effect is van daderrol op externaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat kinderen die zelf meer cyberpesten, meer externaliserend probleemgedrag rapporteren. Dit is in overeenstemming met de resultaten uit eerder onderzoek (Sourander et al., 2010). Onderzoek door Coolidge en collega's (2004) bevestigen deze resultaten voor traditioneel pesten en externaliserend probleemgedrag. Een verklaring hiervoor is dat kinderen die pesten beperkingen hebben in het executieve functioneren. Ze hebben moeite met adequaat sociaal oordelen en het remmen van ongepast gedrag, wat resulteert in meer externaliserend probleemgedrag (Coolidge et al., 2004). Een andere verklaring is dat ouders problemen hebben met hun sociale informatieverwerking. Ze interpreteren signalen als vijandig en hebben meer agressieve oplossingen, wat resulteert in meer externaliserend probleemgedrag (Sourander et al., 2009). Bevindingen tonen geen duidelijke oorzaak-gevolg relatie. Van Cleave en Davis (2006) stellen dat externaliserend probleemgedrag leidt tot pesten, maar Kim en collega's (2006) stellen dat externaliserend probleemgedrag eerder een gevolg dan een oorzaak is van pesten. Vervolgonderzoek zou kunnen kijken naar de causale en wederzijdse relatie tussen externaliserende probleemgedrag en pestgedrag.

Er is echter geen significante relatie tussen slachtofferrol en externaliserend

probleemgedrag gevonden. Een verklaring hiervoor is dat slachtoffers van pesten voornamelijk internaliserende problemen ervaren (Wang et al., 2010). Het resultaat is echter niet in overeenstemming met recentere onderzoeken die wél een relatie aantonen tussen slachtoffers en externaliserend probleemgedrag (Alikasifoglu et al., 2007; Wang et al., 2010). Pesten blijkt een gecompliceerd probleem, waardoor de rollen van dader en slachtoffer niet simpelweg te onderscheiden en te koppelen zijn aan externaliserend probleemgedrag. In studies wordt frequent een derde groep genoemd, namelijk de dader-slachtoffers. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de problemen van kinderen die zelf cyberpesten, maar ook cybergepest worden.

De derde deelvraag richt zich op de relatie tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag. In dit onderzoek werd verwacht dat er een positieve relatie bestaat tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag. In overeenstemming met deze hypothese blijkt dat er een significante positieve relatie is tussen internetverslaving en internaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat wanneer er meer sprake is van internetverslaving, er meer sprake is van internaliserend probleemgedrag. Deze bevindingen zijn in overeenstemming met resultaten uit eerder onderzoek (Ha et al., 2007; Morrison & Gore, 2010; Shapira et al., 2000). De positieve relatie kan verklaard worden doordat een internetverslaving verschillende negatieve gevolgen kan hebben op het welbevinden van gebruikers, waaronder internaliserende problematiek. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat veelvuldig internetgebruik leidt tot sociaal isolement en eenzaamheid, met name wanneer gebruikers online contacten gaan prefereren boven de persoonlijke omgang met anderen. Wanneer gebruikers niet online kunnen gaan, wakkert dit mogelijk depressieve gevoelens aan (Kraut et al., 2002). Internetverslaving verstoort ook vaak het slaappatroon van gebruikers. Onderzoek toont dat slapeloosheid kan leiden tot depressieve en angstige gevoelens (Ottini, Lorenzi, & Lara, 2011). Anderzijds wordt gesteld dat jongeren waarbij internaliserende problematiek reeds aanwezig is, het internet veelal gebruiken om hun sociale angsten te reguleren. Het internet vergemakkelijkt namelijk het aangaan van sociale contacten en relaties. Mogelijk maakt dit hen meer vatbaar voor het ontwikkelen van een internetverslaving (Christakis, 2010; Hamburger & Ben-Artzi, 2003). Bevindingen tonen echter geen duidelijke oorzaak-gevolg relatie (Shepherd & Edelman, 2005). Kennelijk is de aard van activiteiten op het internet van invloed op de ontwikkeling van problematiek. Surfen blijkt vooral gerelateerd te zijn aan depressie en angst, terwijl de communicatieve functies veelal tot verslaving leiden (Chou et al., 2005; Selfhout et al., 2009).

De vierde deelvraag richt zich op de relatie tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag. In dit onderzoek werd verwacht dat er een positieve relatie bestaat tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag. In overeenstemming met de hypothese blijkt uit dit onderzoek dat er een significante positieve relatie is tussen internetverslaving en externaliserend probleemgedrag. Dit betekent dat wanneer er meer sprake is van internetverslaving, er meer sprake is van externaliserend probleemgedrag. Deze resultaten komen overeen met resultaten uit eerder onderzoek. Karaktertrekken als agressie, vijandigheid en delinquent gedrag worden vaak in verband gebracht met internetverslaving (Ko et al., 2006; Ko, Yen, Chen et al., 2009; Ko, Yen, Liu, Huang, & Yen, 2009; Yang, 2001; Yen, Ko, Yen, Wu, & Yang, 2007). Een mogelijke verklaring voor de toename van externaliserend probleemgedrag bij een internetverslaving is dat internetgebruik kan zorgen voor het uiten van agressie in de virtuele wereld, wat in het dagelijkse leven niet is toegestaan (Kim et al., 2007). Internet is een veilige weg, het bevredigt behoeftes, zoals plezier en controle en men kan uit het dagelijkse leven ontsnappen (Ko et al., 2006; Meerkerk et al., 2010). Internetverslaafden kunnen agressiever worden bij spellen op internet, omdat het daar is toegestaan (Kim et al., 2007). Men kan agressie observeren, ervaren en uitproberen, wat leidt tot een positieve uitkomst: winnen van een spel. Doordat agressief gedrag op internet als het ware beloond wordt, is het mogelijk dat men in het dagelijkse leven ook agressiever wordt (Ko, Yen, Liu et al., 2009). Anderzijds blijkt er een verband te zijn tussen internetverslaving en een stoornis in de impulscontrole (Cao et al., 2007; Dong & Zhou, 2010; Meerkerk et al., 2010; Montag et al., 2010, Kim et al., 2007; Yang et al., 2005; Yoo et al., 2004). Adolescenten kunnen het gebruik van internet niet controleren, waardoor men vatbaarder is voor een internetverslaving (Meerkerk et al., 2007). Onderzoeken tot dusver tonen geen duidelijke oorzaak-gevolg relatie. Het is onduidelijk of een internetverslaving leidt tot externaliserende probleemgedrag of dat dit gedrag juist een risicofactor is voor het ontwikkelen van een internetverslaving (Cao et al., 2007; Yen et al., 2007).

In vervolgonderzoek naar internetverslaving en internaliserend en externaliserend probleemgedrag zal meer aandacht besteed moeten worden aan de causale relatie, bijvoorbeeld door longitudinaal onderzoek. Ten tweede zal aandacht besteed moeten worden aan de doelgroep kinderen aangezien er tot dusver veelal onderzoek is gedaan bij adolescenten en volwassenen. Ten derde is er veelal onderzoek gedaan in Aziatische landen. Door deze beperkte populatie zijn de resultaten niet eenvoudigweg te generaliseren naar kinderen uit Europese landen.

Dit onderzoek kent een aantal kanttekeningen. Er is gebruik gemaakt van een cross-sectioneel onderzoek, waardoor het niet mogelijk is om uitspraken te doen over lange termijn ontwikkelingen. In de toekomst is om die reden longitudinaal onderzoek nodig. Daarnaast is gebruik gemaakt van een gemakssteekproef, waardoor de resultaten niet geheel generaliseerbaarheid zijn. Ook is er gebruik gemaakt van zelfrapportage, wat een eenzijdige weergave van de werkelijkheid geeft. In vervolgonderzoek wordt dan ook geadviseerd om gebruik te maken van verschillende informanten. Bij internaliserende problematiek wordt het kind als meest valide informant beschouwd, terwijl bij het beoordelen van externaliserende problematiek de ouders en leerkrachten de meest valide informanten lijken te zijn (Kievit, Tak, & Bosch, 2008). In dit onderzoek wordt er geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes, omdat dit niet van belang is bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Dit is echter een belangrijk punt voor vervolgonderzoek, aangezien externaliserend probleemgedrag vaker bij jongens voorkomt (Hewitt, Haberstic, Schmitz, & Young, 2005; Leadbeater, Kuperminc, Blatt, & Hertzog, 1999) en internaliserend probleemgedrag vaker bij meisjes voorkomt (Sourander & Helstela, 2005).

Een sterk punt van dit onderzoek is dat er gebruik gemaakt is van een grote steekproef ($N=573$). Dit vergroot zowel de statistische power als de betrouwbaarheid van het onderzoek. Een ander sterk punt van het onderzoek is dat het nieuwe inzichten biedt. Voorgaande onderzoeken naar cyberpesten en internetverslaving zijn veelal gericht op adolescenten. Dit onderzoek richt zich juist op 11- tot 13-jarige kinderen en heeft daardoor een meerwaarde.

Op basis van de resultaten kan geconcludeerd worden dat internetverslaving en cyberpesten belangrijke voorspellers zijn van internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Gezien het feit dat kinderen steeds meer en jonger op internet gaan, is het belangrijk dat internetgebruik mee wordt genomen bij preventie en interventies gericht op probleemgedrag.

Literatuur

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, (4th ed., text revision). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, O., & Albayrak-Kaymak, D. (2007). Bullying behaviours and psychosocial health: Results from a cross-sectional survey among high school students in Istanbul, Turkey. *European Journal of Pediatrics*, *166*, 1253-1260. doi:10.1007/s00431-006-0411-x
- Amichai-Hamburger, Y., & Ben-Artzi, E. (2003). Loneliness and internet use. *Computers in Human Behavior*, *19*, 71-80. Verkregen op <http://www.elsevier.com/locate/comphumbeh>
- Bandyopadhyay, S., Cornell, D. G., & Konald, T. R. (2009). Validity of three school climate scales to assess bullying, aggressive attitudes, and help seeking. *School Psychology Review*, *38*, 338-355. Verkregen op: <http://www.nasponline.org>
- Bernardi, S. & Pallanti, S. (2009). Internet addiction: A descriptive clinical study focusing on comorbidities and dissociative symptoms. *Comprehensive Psychiatry*, *50*, 510-516. doi:10.1016/j.comppsy.2008.11.011
- Brown, K., Cassidy, W., & Jackson, M. (2009). Sticks and stones can break my bones, but how can pixels hurt me? Students' experiences with cyber-bullying. *School Psychology International*, *30*, 383-402. doi:10.1177/0143034309106948
- Cao, F. L., Su, L. Y., Liu, T. Q., & Gao, X. P. (2007). The relationship between impulsivity and internet addiction in a sample of Chinese adolescents. *European Psychiatry*, *22*, 466-471. doi:10.1016/j.eurpsy.2007.05.004
- Chou, C., Condrón, L., & Belland, J. C. (2005). A review of the research on internet addiction. *Educational Psychology Review*, *17*, 363-388. doi:10.1007/s10648-005-8138-1
- Chou, C., & Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students case. *Computers & Education*, *35*, 65-80. doi:10.1016/S0360-1315(00)00019-1
- Christakis, D. A. (2010). Internet addiction: A 21st century epidemic? *BioMed Central Medicine*, *8*, 1-3. Verkregen op <http://www.biomedcentral.com/1741-7015/8/61>

- Cleave, J. van, & Davis, M. M. (2006). Bullying and peer victimization among children with special health care needs. *Pediatrics*, *118*, 1212-1219. doi:10.1542/peds.2005-3034
- Cleemput, K., van, & Vandebosch, H. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media and Society*, *11*, 1349-1371. doi:10.1177/1461444809341263
- Coolidge, F. L., Boer, J., den, W., & Segal, D. L. (2004). Personality and neuropsychological correlates of bullying behavior. *Personality and Individual Differences*, *36*, 1559-1569. doi:10.1016/j.paid.2003.06.005
- Craig, W., Pepler, D., & Blais, J. (2007). Responding to bullying: what works? *School Psychology International*, *28*, 465-477. doi:10.1177/0143034307084136
- Deniz, L. (2010). Excessive internet use and loneliness among secondary school students. *Journal of Instructional Psychology*, *37*, 20-23. Verkregen op <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl>
- Diamanduros, T., Downs, E., & Jenkins, S. J. (2008). The role of school psychologists in the assessment, prevention, and intervention of cyberbullying. *Psychology in the Schools*, *45*, 693-705. doi:10.1002/pits.20335
- Dong, G. H., & Zhou, H. (2010). Is impulse-control ability impaired in people with internet addiction disorder: Electrophysiological evidence from ERP studies. *International Journal of Psychophysiology*, *77*, 334-335. doi:10.1016/j.ijpsycho.2010.06.271
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media and Society*, *12*, 109-125. doi:10.1177/1461444809341260
- Gini, G., & Pozzoli, T. (2009). Association between bullying and psychosomatic problems: A meta-analysis. *Pediatrics*, *123*, 1059-1065. doi:10.1542/peds.2008-1215
- Goh, D. H., & Ang, R. P. (2010). Cyberbullying among adolescents: The role of affective and cognitive empathy, and gender. *Child Psychiatry and Human Development*, *41*, 387-397. doi:10.1007/s10578-010-0176-3
- Gong, J., Chen, X. G., Zeng, J., Li, F., Zhou, D. J., & Wang, Z. Z. (2009). Adolescent addictive internet use and drug abuse in Wuhan, China. *Addiction Research & Theory*, *17*, 291-305. doi: 10.1080/16066350802435152
- Ha, J. H., Kim, S. Y., Bae, S. C., Bae, S., Kim, H., Sim, M., ... Cho, S. C. (2007). Depression and internet addiction in adolescents. *Psychopathology*, *40*, 424-430. doi:10.1159/000107426

- Hardie, E., & Tee, M. Y., (2007). Excessive internet use: The role of personality, loneliness and social support networks in internet addiction. *Australian Journal of Emerging Technologies and Society*, 5, 34-47. Verkregen op <http://www.swin.edu.au/ajets>
- Hewitt, J., Haberstick, B., Schmitz, S., & Young, S. (2005). Contributions of genes and environment to stability and change in externalizing and internalizing problems during, elementary and middle school. *Behaviour Genetics*, 35, 381-396.
- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 87, 496-505. doi:10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x
- Keil, V., & Price, J. M. (2006). Externalizing behavior disorders in child welfare settings: Definition, prevalence, and implications for assessment and treatment. *Children and Youth Services Review*, 28, 761-779. doi: 10.1016/j.childyouth.2005.08.006
- Kievit, T., Tak, J. A., & Bosch, J. D. (2008). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Kim, Y. S., Koh, Y., & Leventhal, B. (2005). School Bullying and suicidal risk in Korean middle school students. *Pediatrics*, 115, 357-363. doi:10.1542/peds.2004-0902
- Kim, J., LaRose, R., & Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic internet use: The relationship between internet use and psychological well-being. *CyberPsychology & Behavior*, 12, 451-456. doi:10.1089/cpb.2008.0327
- Kim, Y. S., Leventhal, B. L., Koh, Y., Hubbard, A., & Boyce, T. (2006). School bullying and youth violence: Causes or consequences of psychopathologic behaviour? *Archives of General Psychiatry*, 63, 1035-1041. Verkregen op: <http://archpsyc.ama-assn.org>.
- Kim, E. J., Namkong, K., Ku, T., & Kim, S. J. (2007). The relationship between online game addiction and aggression, self-control and narcissistic personality traits. *European Psychiatry*, 23, 212-218. doi:10.1016/j.eurpsy.2007.10.010
- Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. C., Chen, S. H., Wu, K. Y., & Yen, C. F. (2006). Tridimensional personality of adolescents with internet addiction and substance use experience. *Canadian Journal of Psychiatry*, 51, 887-894. Verkregen op: <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost>
- Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. C., Yeh, Y., & Yen, C. (2009). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 163, 937-943. Verkregen op <http://www.archpediatrics.com>
- Ko, C. H., Yen, J. Y., Liu, S. C., Huang, C. F., & Yen, C. F. (2009). The associations

- between aggressive behaviors and internet addiction and online activities in adolescents. *Journal of Adolescent Health, 44*, 598-605.
doi:10.1016/j.jadohealth.2008.11.011
- Kowalski, R. M., & Limber, S. P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health, 41*, 22-30.
doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kraut, R., Kiesler, S., Boneva, B., Cummings, J., Helgeson, V., & Crawford, A. (2002). Internet paradox revisited. *Journal of Social Issues, 58*, 49-74. Verkregen op <http://homenet.hcii.cs.cmu.edu/progress/paradox-revisited-16%20-2.pdf>
- Leadbeater, B. J., Kuperminc, G. P., Blatt, S. J., & Hertzog, C. (1999). A multivariate model of gender differences in adolescents' internalizing and externalising problems. *Developmental Psychology, 35*, 1268-1282.
- Luukkonen, A., Rasanen, P., Hakko, H., Riala, K., & the STUDY-70 Workgroup. (2010). Bullying behavior in relation to psychiatric disorders and physical health among adolescents: A clinical cohort of 508 underage inpatient adolescents in Northern Finland. *Psychiatry Research, 178*, 166-170. doi:10.1016/j.psychres.2010.04.022
- Meerkerk, G. J., Eijnden, R. J. J. M., van den, Franken, I. H. A., & Garretsen, H. F. L. (2010). Is compulsive internet use related to sensitivity to reward and punishment, and impulsivity? *Computers in Human Behavior, 26*, 729-735.
doi:10.1016/j.chb.2010.01.009
- Montag, C., Jurkiewicz, M., & Reuter, M. (2010). Low self-directedness is a better predictor for problematic internet use than high neuroticism. *Computers in Human Behavior, 26*, 1531-1535. doi:10.1016/j.chb.2010.05.021
- Morrison, C. M., & Gore, H. (2010). The relationship between excessive internet use and depression: A questionnaire-based study of 1,319 young people and adults. *Psychopathology, 43*, 121-126. doi:10.1159/000277001
- Ottini, G. L., Lorenzi, T. M., & Lara, D. R. (2011). Association of temperament with subjective sleep patterns. *Journal of Affective Disorders, 128*, 120-127.
doi:10.1016/j.jad.2010.06.014
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of School Health, 80*, 614-622. doi:10.1111/j.1746-1561.2010.00548.x

- Reijntjes, A., Kamphuis, J. H., Prinzie, P., & Telch, M. J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse and Neglect, 34*, 244-252. doi:10.1016/j.chiabu.2009.07.009
- Selfhout, M. H. W., Branje, S. J. T., Delsing, M., Bogt, T. F. M. ter, & Meeus, W. H. J. (2009). Different types of internet use, depression, and social anxiety: The role of perceived friendship quality. *Journal of Adolescence, 32*, 819-833. doi:10.1016/j.adolescence.2008.10.011
- Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck, P. E., Khosla, U. M., & McElroy, S. L. (2000). Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *Journal of Affective Disorders, 57*, 267-272. Verkregen op <http://www.elsevier.com/locate/jad>
- Shepherd, R., & Edelman, R. J. (2005). Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and Individual Differences, 39*, 949-958. doi:10.1016/j.paid.2005.04.001
- Siu, A. F. Y. (2008). A prevalence study on internalizing problems among primary school children in Hong Kong. *Journal of Child and Family Studies, 17*, 779-790. doi:10.1007/s10826-008-9189-y
- Sourander, A., Brunstein-Klomek, A., Ikomen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., ... Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factor associated with cyberbullying among adolescents. *Archives of General Psychiatry, 67*, 720-728. Verkregen op: www.archgenpsychiatry.com
- Sourander, A., & Helstela, L. (2005). Childhood predictors of externalizing and internalizing problems in adolescence. *European child and adolescent psychiatry, 14*, 415-423.
- Sourander, A., Helenius, H., Brunstein Klomek, A., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., ... Ristkari, T. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Archives of General Psychiatry, 67*, 720-728. doi:10.1001/archgenpsychiatry.2010.79
- Sourander, A., Ronning, J., Brunstein-Klomek, A., Gyllenberg, D., Kumpulainen, K., Niemela, S., ... Almqvist, F. (2009). Childhood bullying behavior and later psychiatric hospital and psychopharmacologic treatment. *Archives of General Psychiatry, 66*, 1005-1012. Verkregen op: www.archgenpsychiatry.com.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior, 26*, 277-287. doi:10.1016/j.chb.2009.11.014

- Wal, M. F., van der, Wit, C. A. M., de, & Hirasing, R. A. (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics, 111*, 1312-1317. doi:10.1542/peds.111.6.1312
- Wang, J., Nansel, T. R., & Ianotti, R. J. (2010). Cyber and traditional bullying: Differential association with depression. *Journal of Adolescent Health, 48*, 415-417. doi:10.1016/j.jadohealth.2010.07.012
- Williams, K. R., & Gueraa, N. G. (2007). Prevalence and predictors of internet bullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 14-21. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.08.018
- Woods, S., Done, J., & Kalsi, H. (2009). Peer victimisation and internalising difficulties: The moderating role of friendship quality. *Journal of Adolescence, 32*, 293-308. doi:10.1016/j.adolescence.2008.03.005
- Yang, C.K. (2001). Sociopsychiatric characteristics of adolescents who use computers to excess. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 104*, 217-222. Verkregen op: <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost>
- Yang, C. K., Choe, B. M., Baity, M., Lee, J. H., & Cho, J. S. (2005). SCL-90-R and 16PF profiles of senior high school students with excessive internet use. *Canadian Journal of Psychiatry, 50*, 407-414. Verkregen op: <http://web.ebscohost.com.proxy.library.uu.nl/ehost>
- Ybarra, M. L., Diener-West, M., & Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention. *Journal of Adolescent Health, 41*, 42-50. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.09.004
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressors/targets, aggressors and targets: a comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 1308-1316. doi:10.1111/j.1469-7610-2004.00328
- Yen, J. Y., Ko, C. H., Yen, C. F., Wu, H. Y., & Yang, M. J. (2007). The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: Attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *Journal of Adolescent Health, 41*, 93-98. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.02.002
- Yoo, J. H., Cho, S. C., Ha, J. Y., Yune, S. K., Kim, S. J., Hwang, J., Chung, A., Sung, Y. H., & Lyoo, I. K. (2004). Attention deficit hyperactivity symptoms and internet addiction. *Psychiatry and Clinical Neurosciences, 58*, 487-494. doi:10.1111/j.1440-1819.2004.01290.x